

Kriminalomsorg og utviklingshemming

Erik Søndena (PhD), NTNU og St. Olavs Hospital

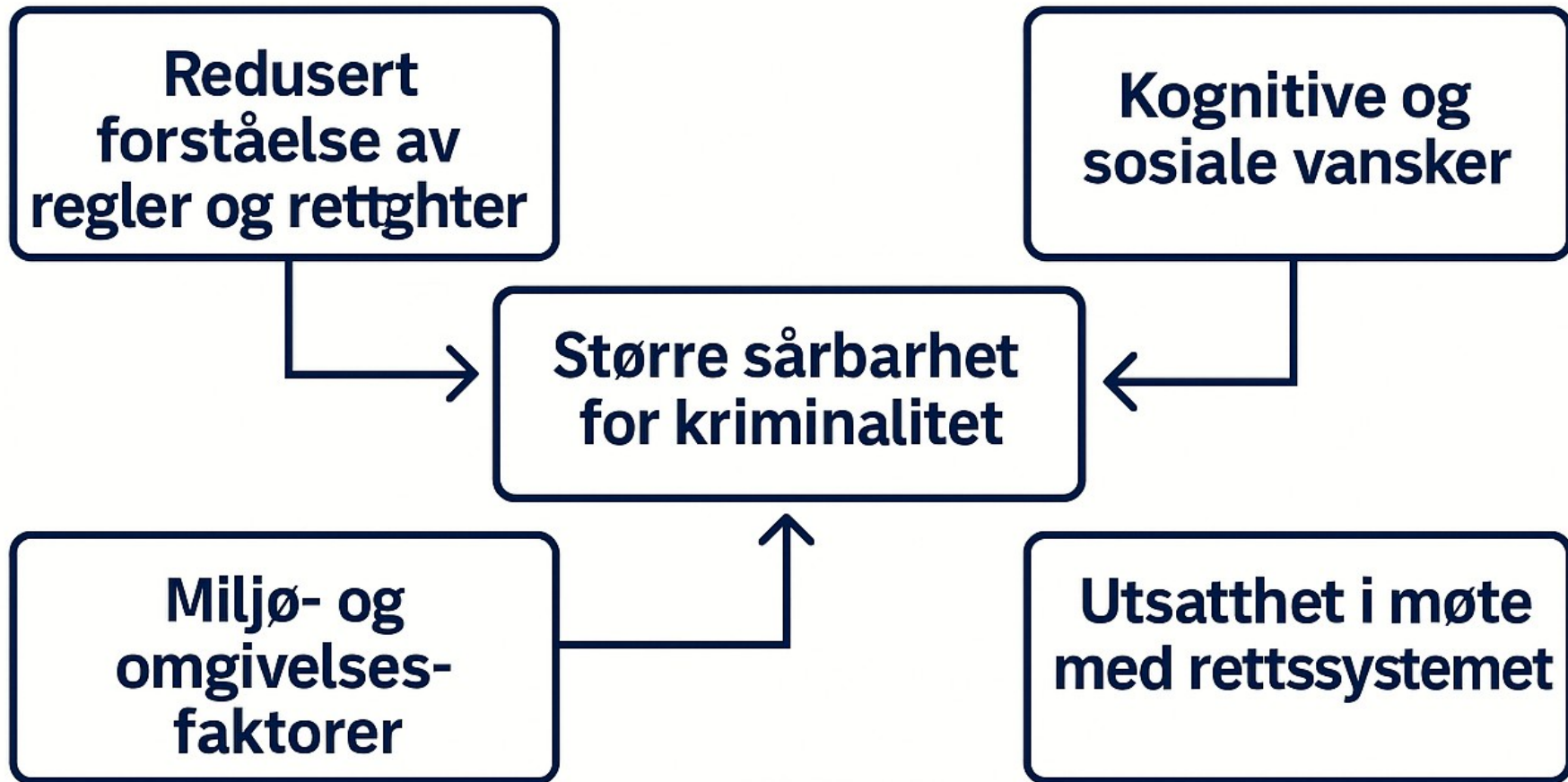
Gardermoen, 2026

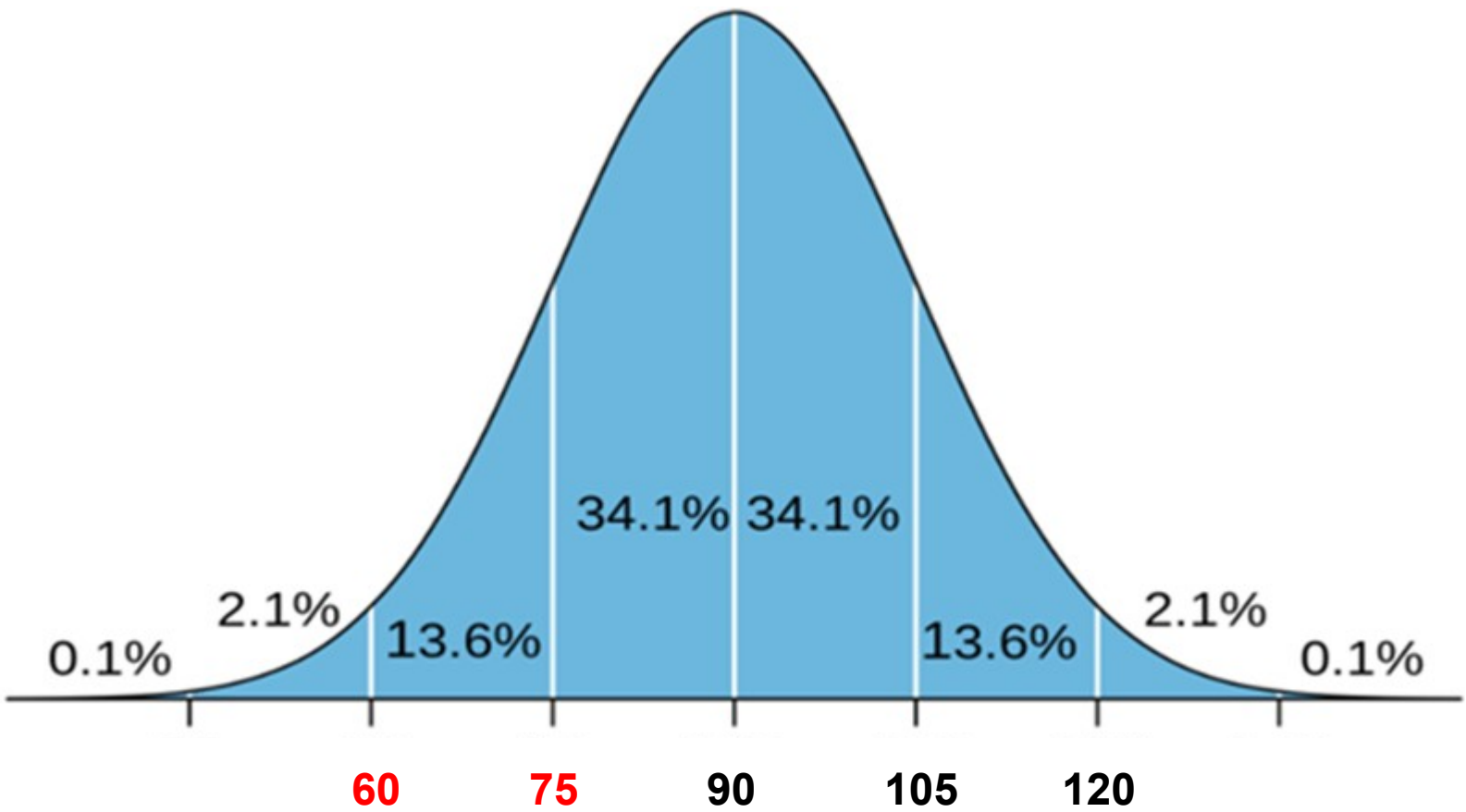
Innhold

1. Inngang til kunnskapsfeltet
2. Status pr. 2026
3. Innsatte med psykisk utviklingshemming
4. Identifisering av psykisk utviklingshemming
5. Tilbakeføring etter soning

Ellis & Luckassons teori om lovbrytere med utviklingshemming

Kriminalomsorg og IQ

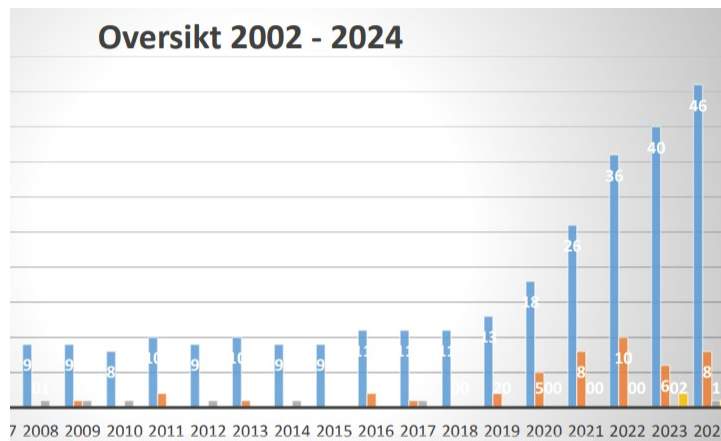
Noen utviklingshemmede lovbrystere får særreaksjon (tvungen omsorg) – ikke fengselsstraff

- 2002: Opprettelse av Sentral fagenhet for tvungen omsorg
- 2002-2019: 10-12 domfelte nasjonalt
- 2020-2025: Økning til 50+ domfelte

Årsrapport

Sentral fagenhet for tvungen omsorg

2024

Effects of the Changes in Legislation Governing Offenders with Intellectual Disabilities in Norway: A Descriptive Study

Erik Sendena, Olav Martin Linaker, and Jim Age Nøttestad
Norwegian University of Science and Technology and St. Olavs Hospital, Trondheim, Norway

Abstract A recent change in legislation in Norway redefined which persons with an intellectual disability (ID) are considered as "offenders" within the judicial system. After that change, the number of adults with ID convicted of a crime and subject to forensic services decreased from 27 in 2002 to 13 in 2006. Crimes considered under the statute include those of a violent nature, sexual offenses, or life-threatening arson. Persons falling under provisions of the statute include those identified as non-responsible with intellectual functioning corresponding to moderate or severe ID (IQ < 55). The new statute includes a provision of sentence to mandatory care (MC) for those with a high risk of recidivism. The aim of this study was to compare offenders with ID adjudicated before and after the legislation revision. A comparison cross-sectional study design was used, and measures examined group compositions and staff and service characteristics. Results showed that after the change in legislation, offenders with ID appeared to be managed by more qualified staff, but at the same time, they had less contact with health services outside their residence. In addition, more restrictive care management measures were evident after the change.

Keywords: criminal justice system, forensic issues, intellectual disabilities, Norway, offenders

INTRODUCTION

The importance of improving services for adults with intellectual disabilities (ID) who come in contact with the criminal justice system (CJS) (i.e., "offenders") has been heightened by the implementation of policies supporting the deinstitutionalization of people with ID, which in turn has resulted in changes in all aspects of organization and service delivery (Lindsay & Taylor, 2005). In Norway's CJS, there are now fewer options for offenders with ID (Sturmeij, Taylor, & Lindsay, 2004). This logically follows from the intention of integrating services for people with ID with services generally available for the general population.

Offenders with ID are not only some of the most difficult health service users to treat, but historically, they have also been offered little attention in research and in society (Lindsay, Sturmeij, & Taylor, 2004). Most research has concentrated on offenders with mild ID within secure placements. Offenders with a moderate or more severe level of ID seldom enter the CJS, as they are diverted to mental health care, ID services, or forensic

mental health services. Interestingly, there is a dearth of studies exploring the needs and living conditions of offenders with moderate ID compared with offenders with mild ID.

Offenders with ID have many characteristics similar to offenders in the general population (Barron, Hassiotis, & Banes, 2004; Holland, Clare, & Mukhopadhyay, 2002). They tend to be young and male and have experienced social disadvantage, unstable environments, and financial instability (Anderson, 2005). There is little research on how the characteristics of people with ID who are labeled "offenders" may differ from those with ID who do not "offend" (Witmer & Holland, 1997). Holland et al. (2002) proposed that two groups of offenders with ID can be identified: (1) those with intellectual impairments who are not already known to the ID services, and (2) a smaller group already known to the ID services. In the latter group, the term "offense" may often be confused with "challenging behavior" (Emerson, 1995).

The concepts of criminal responsibility and fitness to stand trial are emphasized in Western countries (Baroff, Gunn, & Hayes, 2004), and there is a conflict of views regarding people with ID between the "hold them accountable" and "divert them from the criminal justice system" factions in the population (Hayes, 2004). Internationally, there seem to be a variety of approaches in the management of offenders with ID. Hayes (2004) identified several options both within and diverted from the CJS, where lesser sanctions should be considered.

Received Mar 2, 2008; accepted February 8, 2009
Correspondence: Erik Sendena, St. Olavs Hospital, Forensic Department
Basnet, Center for Research and Education in Forensic Psychiatry, P.O. 1803
Lade, 7440 Trondheim, Norway. Tel: +47 738 65135; E-mail:
erik.sendena@stol.no

Tvungen omsorg –(NOU 2025:2)

- Bekymring for tjenestene:
 - Kostnader
 - Tilbud og kapasitet lokalt
- Spesialistesletjenestens rolle
 - Kompetanseenheter regionalt/fylke

NOU Norges offentlige utredninger 2025: 2

Samfunnsvern og omsorg

Forekomst av utviklingshemming blant innsatte

Journal of Intellectual Disability Research

doi: 10.1111/j.1365-2788.2008.01072.x

VOLUME 52 PART 12 pp 1129–1137 DECEMBER 2008

The prevalence and nature of intellectual disability in Norwegian prisons

E. Søndena,¹ K. Rasmussen,² T. Palmstierna³ & J. Nøttestad¹

1 St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Brøset and Norwegian University of Science and Technology, Department of Medicine, Trondheim, Norway

2 St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Brøset and Norwegian University of Science and Technology, Department of Psychology, Trondheim, Norway

3 St Olavs University Hospital Trondheim, Forensic Department Brøset and Department of Clinical Neuroscience, Karolinska Institutet, Division of Forensic Psychiatry, Stockholm, Sweden and Norwegian University of Science and Technology, Department of Medicine, Trondheim, Norway

Forskning fra fengsel

- 10 % av domfelte innsatte har IQ<70
- Disse har ikke vært fanget opp som personer med utviklingshemning
- De benytter sjelden tilbud om (re)habilitering
- Høyere tilbakefallsrate med gjentatte lovbrudd
- Ingen ekstraordinære tiltak styrker rettsvernet til disse lovbrysterne.

(Søndena m.fl., 2008)

Andre kjennetegn ved kognitive utfordringer

- Ivrig etter å behage («eager to please»)
 - sier seg raskt enig i hva som blir sagt.
- Kamuflerer sine vansker
- Kompenserer for sine vansker

- Det kan være slitsomt å streve med kognisjonen

Hvem?

Statsadvokat: – Det er nesten tilfeldig om utviklingshemmede blir oppdaget

I siste liten oppdaget statsadvokat Bjørn Kristian Soknes at en mann tiltalt for overgrep var utviklingshemmet. Hadde han ikke gjort det, ville mannen fått strengere straff.

Ola Flyum
Journalist

Christine Svendsen
Journalist

🕒 Publisert 25.05.2016, kl. 05:53

Artikkelen er mer enn ett år gammel.

OPPDAGER IKKE: Utviklingshemmede i lettere grad kan få strafferabatt og bedre soningsforhold når de blir dømt for straffbare forhold. Førstestatsadvokat Bjørn Soknes sier han flere ganger har vært på nippet til ikke å avdekke en utviklingshemming hos tiltalte i straffesaker.

© 2000 Susan Hayes, Faculty of
Medicine, University of Sydney
Oversatt av Erik Sandeena, St. Olavs
Hospital, NTNU

Hayes Ability Screening Index

Efternavn _____
 Fornavn _____
 Kjønn _____ Id.Nr. _____
 Etnisk bakgrunn _____
 Dag Mnd År _____
 Testdato _____ Testers navn _____
 Fødselsdato _____ Stilling _____
 Alder _____ Teststed _____

SKÅRINGSARK

Tabellen under angir de skalerte skårene som svarer til råskårene. Fyll de skalerte skårene inn i bergringsstabellen til høyre.

Råskåre	Skalert skåre					Råskåre
	Bakgrunn	Baklengs-stavelse	Labyrint	Klokke-tegning	Råskåre	
1	3.5	3	3.7	2	1	
2	7	6	7.4	4	2	
3	10.5	9		6	3	
4	14	12		8	4	
5	17.5	15		10	5	
6	21			12	6	
7	24.5			14	7	
8	28			16	8	
9				18	9	
10				20	10	

ADFERDSOBSERVASJON:

Vurdering av norsk språklig framføring når norsk er andrespråk (strek under):

Svært svak **Svak** **Middels** **God** **Svært god**

Beskriv vanlig atferd eller hendelser som kan være relevant eller ha påvirket testresultatet:

BEREGNING AV SKÅRE

Delttest	Råskåre	Skalert skår
Bakgrunn		
Baklengs-stavelse		
Labyrint		
Klokke-tegning		
Legg til		26.0
Total skåre		

DER SOM ALDER ER HØYERE ENN 18 ÅR:

Skåre under 81	Videre undersøkelser
Skåre over 81	Ingen mistanke om LV

DER SOM ALDER ER LAVERE ENN 18 ÅR:

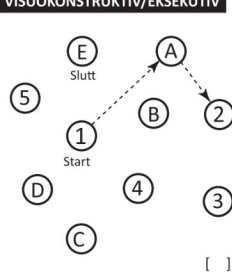
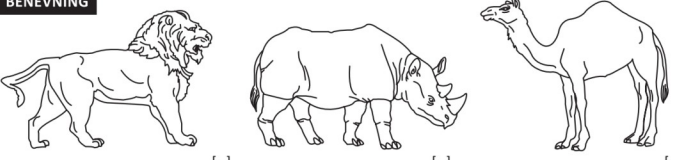
Skåre under 80	Videre undersøkelser
Skåre over 80	Ingen mistanke om LV

MOCA (Trump testen)

Norsk Versjon 7.1

MONTREAL COGNITIVE ASSESSMENT (MOCA)

NAVN: _____
 Utdanning (i år): _____ Fødselsdato: _____
 Kjønn: _____ DATO: _____

VISUOKONSTRUKTIV/EKSEKUTIV		Kopier kube (1 poeng)	Tegn en klokke (ti over elleve) (3 poeng)	POENG			
		[]	[]	[]			
		[]	[]	[]			
HUKOMMELSE Les ordene, forsøksperson må gjenta dem. Gjør to forsøk, selv om første forsøk gjennomføres helt riktig. Gjør gjentakelse etter 5 minutter.		ANSIKT	FLØYEL	KIRKE	TUSENFRYD	RØD	ingen poeng
OPPMERKSOMHET Forsøksperson skal gjenta i samme rekkefølge. Les rekken med tall (1 tall/sekund). Forsøksperson skal gjenta i baklengs rekkefølge.		[]	[]	[]	[]	[]	[]
SPRÅK Gjenta etter meg: Jeg vet kun at det er Jon som skal hjelpe i dag. Katten gjemte seg alltid under sofaen når det var hunder i rommet.		[]	[]	[]	[]	[]	[]
ABSTRAKSJON Likhet mellom for eksempel en banan og en appelsin = frukt [] tog – sykkel [] klokke – linjal		[]	[]	[]	[]	[]	[]
UTSATT GJENKALLING Ord skal gjenkalles uten stikkord.		ANSIKT	FLØYEL	KIRKE	TUSENFRYD	RØD	Kun poeng for gjenkalling uten stikkord.
Frivillig		Kategori-stikkord	Multiple-choice stikkord				
ORIENTERING		[] Dato	[] Måned	[] År	[] Ukedag	[] Sted	[] By
© Z.Nasreddine MD - Til norsk: M.R. van Walsem & H. Tyvoll		Normal $\geq 26 / 30$		TOTAL SKÅRE		[] / 30	
Administrert av: _____		www.mocatest.org		Legg til 1 poeng dersom ≤ 12 år utdanning		_____	

Anbefalinger fra tilbakeføringskoordinator

2028

Innsatte med utviklingshemming – en deskriptiv undersøkelse av ulike etaters arbeid med identifikasjon og tilrettelegging

CHRISTINE FRIESTAD
BERIT JOHNSEN
BIRGITTE L. STORVIK
ERIK SØNDENAA

- Ansvarsgruppe og Individuell Plan
- Gi en oversikt over hvem som kan kontaktes og når denne kontakten er betimelig i løslatelsesarbeidet
- Gi rom for kreative og utradisjonelle løsninger i overgangen til frihet
 - NAV?,
 - Tjenestekoordinering og Individuell Plan?,
 - Helse- og omsorgstjenesteloven kap 9?

- **Forberedelse til løslatelse?**

- Tilbakeføringskoordinator: «*Problemet med brukermedvirkning kan være at dette er en gruppe som fort lærer seg å snakke oss etter munnen, de skjønner hva vi er ute etter og svarer det de tror vi vil at de skal si*».
- «*Hvorfor ikke starte tilbakeføringsarbeidet tidligere for disse personene*» ?

- **Samarbeid med hjemsted, hjelpeapparat mm.**

- Tilbakeføringskoordinator: «samarbeidet med offentlige instanser er veldig mye bedre nå enn for 10-15 år siden. Vi har påvirket og signalisert at tjenestene må komme i gang med arbeidet mens personen ennå sitter inne, ikke vente Kommunene er mye mer aktive og initiativrike i forhold til før».
- «vi hadde en innsatt som var mye sint og utagerende, men så fant vi ut at han roet seg ved å snakke med mor. Han fikk mer telefontid, og det ble laget en avtale på det».

- **Prøveløslatelse - EK**

- Tilbakeføringskoordinator: «Det gikk bra i fire måneder. Han skjemaer, som var godt forberedt. De var laminerte og inneholdt ting slik som rutetider etc. Så sluttet han å ta telefonen eller åpne når noen ringte på».

Noen tanker på vei ut

Seksuallovbrudd - andel av fangene,
EK –uegnet for utviklingshemmede,
Mangelfull funksjonshemmetidentitet,
Økning av særreaksjon tvungen omsorg

Takk for meg